

<https://doi.org/10.53656/ped2024-1.02>

*History of Bulgarian Education
История на българското образование*

ПОЛИТИЧЕСКА ПЕДАГОГИКА НА СТЕФАН СТАМБОЛОВ – 170 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА СТЕФАН НИКОЛОВ СТАМБОЛОВ (31.01.1854 – 6.07.1895)

Проф. д. н. Йордан Колев

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Изследването е нова гледна точка за компоненти на политическа педагогика в разбиранята и действията на Стефан Стамболов. Доказва се, че той актуализира своята национална политика с ценностите на модерното образование и издига педагогиката в практическа наука за социална и културна промяна, а националното училище – в същинския динамичен фактор на духовността в следосвобожденска България.

Ключови думи: революционер; държавник; политическа педагогика; национално училище; просветни закони

Всеки човек се ражда сред един народ, в определено историческо време и с адекватната му културна сфера, затова той трябва да се подготви именно за този народ, за това време.

Паул Бергеман

Днес се срещнах с едно момче на 16 години. Стефан Николов от Търново. Говори ми три часа. От очите му пламък изскачаше. Сега вече повярвах, че България ще се освободи.

П. Р. Славейков

Стефан Стамболов – „една епохална фигура“ (Иван Вазов), която поразява въображението с нестандартната си личност и необикновена съдба: величав, противоречив, страшен. Оценките за неговата личност и характера на политическата му дейност се люшкат между спасител на България и национален предател; между най-значимия политически мъж на Балканите до 1912 г.,

един от шестте политици на Европа за XIX в., Наполеон, балканския Робеспьер, Кавур, българския Бисмарк и кървав диктатор, убиец, чудовище. Възторзите от Стамболов са на Европа и Америка, дори Русия и Турция признават блестящия му политически талант, а за английската кралица Виктория той е „велик мъж“. Сляпата омраза, зверското отрицание и бясното злорадство е на новите „граждани“ на свободата, които празнуват неговото убийство и дори играят хоро на гроба му.

Концептуално

Личността и делото на Стефан Стамболов основателно са изследвани и оценявани всестранно и в детайли от доказани историци – З. Стоянов, С. Радев, А. Страшимиров, Д. Маринов, А. Пантев, К. Косев, Д. Мичев, Хр. Христов, П. Геннадиев, М. Радева, А. Биман и мн. др. Сред тях може би А. Страшимиров най-ярко описва неговата личностна разностранност: „Стамболов е дълбоко пропит от българската самобитност, самонадеяност, самогордост. У него личи и кръстосаната кръв на племето ни: той е славянски любвеобвилен и татарски корав. Стамболов проявява при всяка решителна стъпка в своя живот и основните черти на българина: реалистична правдивост, мисловна яснота, а при действие – строго определена задача. При това той крие в себе си и основния елемент на народната ни психология: болезнена обидчивост“ (Strashimirov 1935, p. 48)¹. Допустимо е от всички проучвани научни анализи да се приеме за обобщение тезата на А. Пантев, че „Стамболов е „най-неевропейският“ по маниери и „най-европейският“ по методика български гражданин. Нещо, което ни е липсвало и ни липсва. Прокълнат и идеализиран, той ще бъде едновременно нашата гордост и нашето страдание“ (Pantev 1992, p. 34).

Предварителното коментирание на трудове от посочените автори в търсене приноси на Стамболов за развитието на българското образование констатира, че в изследванията им не се акцентира достатъчно задълбочено върху неговото активно личностно действие за издигане на националното училище в „динамичен фактор“ за социална и културна промяна на обществото. В този смисъл за *предмет* е избрана политическата педагогика на Стефан Стамболов, а *целта* е нейното популяризиране „за употреба“ при днешния „революционен“ преход към европейската демокрация.

Тъй като е научно доказано, че още преди да влезе в институционалната политика, Стамболов вече е легенда и народен водач, възможно е поуката да е от житейската триада в личностния му подвиг:

- освобождението на България – мечта на пламения юноша-апостол²;
- създаването на Третата българска държава – мисия на великия държавник³;
- възпяването на българската душевност – талант на любимия поет и певец⁴.

И трите мисии на „предопределената му лична съдба“ според Г. Кершенщайнер са исторически осъществени с велика обич към Отечеството и чрез

активни лидерски действия с „реалистична правдивост и мисловна яснота“.

Съвременникът на Ст. Стамболов – Доминго Ф. Сармиенто (президент на Аржентина)⁵, пръв разработва *политическа педагогика* (или педагогическа политика) със социален характер. Според него „училището е динамичен фактор, който влияе върху всички аспекти на обществото“, и неговата основна функция е „да изгражда демокрацията, да просвещава по-добре всички хора, да ликвидира тиранията и да осигурява равенство“ – Хектор Браво. И друг президент – Джулиус К. Ниерере (основател и президент на Обединена република Танзания), разбира образованието като реална и непрекъсната подготовка в интерес на свободата: „Целта на развитието е свободата на човека, а целта на образованието съответно е освобождаването на човека от принудите и ограниченията, които му поставят невежеството и зависимостта“ – Юсуф Касам. Испанецът Хосе Ортега и Гасет също синтезира подобна постановка: „За нас политиката се е превърнала в социална педагогика, а испанският проблем е педагогически въпрос – да осигури културното преустройство на обществото, а педагогиката е науката на тази социална и културна промяна“.

Съобразно очакванията за актуалност на резултатите от проучването *основна задача* е да се потърсят компоненти на политическа педагогика в разбиранията и действията на Стефан Стамболов. *Допуска се*, че именно историческите му приноси за нацията доказват неговите способности за активна политическа, социална и културна дейност, която е ценностно-актуална за времето си. Възможно е лидерският пример да окуражи днешните политици и културтрегери с „морал на сърцето“ – Гаспар де Ховелянос, да предадат *и* на българина „ключовете към света (независимост и любов) и да го въоръжат със знание, за да може да обходи вселената с леката стъпка на свободните и естествените хора“.

1. Революционно-демократична идеология на Стефан Стамболов

Идейно-политическото развитие на Стамболов започва през ученическите му години в Одеса, където попада под революционното влияние на руските народници. През 1873 – 1874 г. той „активно участва в кръжок на „Чайковците“, който има за цел сваляне на съществуващия в Русия държавен строй“. Известно време е библиотекар на партията на Ковалски и изучава тяхната нелегална литература – Чернишевски, Маркс („Капиталът“), Прудон, Бакутин (Poglubko 1976, pp. 154 – 155). По-късно се запознава и с идеите на социалдемократите Сен-Симон, Шарл Фурие, Робърт Оуен.

Андрей Пантев предполага, че тази твърде обширна философска подготовка може и да „е отражение на магнетичното влияние на неговия по-стар другар – Хр. Ботев, обикновен младежки нонконформизъм, модно увлечение или интуитивна увереност, че на него е съдено да решава лични и национални съдби... Стамболов е привлечен много повече от опасната методика за разрушаване на

съществуващата система, отколкото от програмите и пътищата за заместването ѝ с по-справедлива обществена структура“ (Pantev 1992, p. 14; p. 11).

Допустимо е да се приеме, че Стамболов лично и идейно се подготвя да разрушава турската империя и да освобождава българите от тиранията на петвековното робство. Впечатлява, че твърде млад, той вече има за висши социални ценности свободата, равенството, братството, саможертвата и активно усвоява ролята на „социален актьор“ в революцията на човешките взаимоотношения за разбирателство, любов и хармония между хората. Затова юношата-апостол нетърпеливо отлага „социалнополитическата реконструкция в държавното строителство“ (Pantev 1992, p. 11) за след Освобождението на Отечеството. В този контекст съответно може да се определят два периода и в педагогическото мислене на Стамболов – революционен и държавнически.

През *революционния* период от своя живот Стамболов защитава революционно-демократични схващания за възпитание и образование. Убеден е, че по принцип възпитание в интерес на свободата е едновременно и обучение в сътрудничество при битките против робството, и личен пример на саможертва за национална свобода и държавна независимост („Свобода или смърт“). Може би интуитивно той приема, че главна функция на образованието следва да е както „заякчаване“ на физическата и интелектуалната свобода на българина, така и мотивиране на неговото самообладание чрез социализиране на революционните контакти в обкръжение от другия. Съответно препоръчва идеите и ценностите, внушени на българите от образованието, задължително да са с „освободителен характер“, а придобитите социални знания и разностранни умения „да имат освободителна мощ“. След 1875 г., когато вече е идеолог и ръководител на българското революционно движение, той има и активно-действените възможности, от една страна, да осмисли ролята на просветата при прокарването на определена политическа идея, а от друга – в собствената си революционна практика да овладее особеностите на пропагандната работа сред масите. За този негов първи период на апостолство може да се обобщи, че същественото в социално-педагогическото му мислене е ценностното разбиране за значението и функциите на знанието и на личностните качества в националноосвободителната борба.

В новите обществено-икономически условия на следосвобожденска България Стефан Стамболов съществено променя целите и характера на своята идеология и на политическата си дейност. *Основната му цел на държавник* вече е създаването на възможно най-благоприятни условия за капиталистическо развитие на страната, като се запази нейната национална и културна самостоятелност. В политиката за постигане на целта си той вижда най-здравата опора в народната просвета: „и колкото даваме възможност на народа да се учи, можем да се надяваме толкова повече, че той народ ще знае по-добре своите интереси“⁶. Според него целта на възпитанието е полезният за дър-

жавата гражданин, а главната задача – усъвършенстване на обществото чрез социална и културна промяна. Съответно активно работи предимно за масова просвета на българите, която има пряко отношение и към индустриалното развитие на страната: образованото население създава по-широк кадрови потенциал и осигурява бърза професионална квалификация – така социално-политически пряко се насърчават демокрацията, свободата и равенството.

С този идейно-педагогически тезис премиерът Стамболов закономерно е убеден радетел на задължителното основно образование, което трябва да е базова степен и реална предпоставка за развитие на средните и специалните училища в България. Пред Народното събрание категорично посочва, че е желателно „и тоя, който продава маслини, и тоя, който адвокатствува, да има средно образование“⁴⁷. В своята политическа реч той се застъпва за общо средно образование, в което по негово мнение, за да се запази „българският смисъл“, трябва да се включи по-разширено изучаване на хуманитарните предмети – най-вече на български език, история и география. Схващанията на водещия български държавник по принцип са просветчески по дух, но са мотивирани от желанието му да се създаде професионално грамотна имотна средна класа – тя трябва да поеме отговорностите и рисковете на националното строителство, а за целта именно средното образование е същинското базово социално и културно средство.

Министър-председателят Стамболов насочва просветната политика на правителството и към подготовка на кадри с висше образование по всички направления на държавната администрация и за различните отрасли на общественно-икономическия живот. На народните представители заявява: „Нам ни трябва доктори, ветеринари, инженери, механици, трябва ни специалисти хора по разните клонове на индустрията, защо не че у нас няма различни произведения и богатства, но няма кой да ги обработва“⁴⁸. С такава цел той се застъпва за откриването на Висше училище в София и за отпускането на стипендии за следване в чужбина, вкл. и в Русия⁹.

Стефан Стамболов е привърженик на идеята, издигната още от Г. С. Раковски, Л. Каравелов и Хр. Ботев за централизирано управление на училищното дело, и именно от такава позиция защитава постановка за общодържавна унификация на народното образование. Той убедено приема, че само под ръководство на държавата народната просвета и културата могат успешно да решават своите исторически определени политически и образователни задачи – и лично участва най-активно във всички просветни, културни и социални реформи на правителството.

2. Стефан Стамболов – политик на революционен преход

Съединението (1885) и последвалата го Сръбско-българска война значително ускоряват първоначалното натрупване на капитала и десетина

години след Освобождението в България вече се оформя класата на нова едра буржоазия – търговци, лихвари, индустриалци и едри земевладелци. С набирането на икономическа мощ тя се стреми да насочва вътрешната и външната политика според собствените си интереси, сред които първостепенни са улеснения на търговията и промишлеността: от една страна, да се развиват лихварството и сделките, от друга – да се покровителстват железопътното строителство, изграждането на пътища, фабрики, пристанища и т. н. Тези амбиции определят и нейния стремеж към търговско-индустриални връзки със западноевропейските страни, които осигуряват обширни пазари и гарантират големи заеми. Обаче жизненоважното ориентиране към западноевропейския капитал жестоко се сблъсква с братската любов на народа към освободителката Русия.

Обществено-икономическите условия на следосвобожденска България закономерно издигат на власт търговско-промишлената буржоазия с лидер Стефан Стамболов. Той има идеи и енергия да направи решителния за страната избор – интензификация на производителните сили и утвърждаване на капиталистическите производствени отношения. Според него социалните и политическите предпоставки за усилено първоначално натрупване на капитала обективно може да се гарантират единствено от едрата буржоазия – при условие че осигурява силна държавна власт, подготовка на образована работна ръка и развитие на културата. „Именно революционният преход от феодализма към новата буржоазна епоха стои в основата и характеризира историческия процес по времето, когато Стамболов разгръща своята политическа дейност“ (Kosev 1984).

Културно-просветното проникване на великите европейски сили е с традиции далеч преди Освобождението, а това усложнява политическите маневри за държавна автономия на България. Въпреки прозападната ориентация на икономиката и промишлеността Стамболов успява да запази *самобитния и независим характер на националното духовно развитие*. Той разбира социалното възпитание за дълг на държавата към свободния гражданин и за нейно първо политическо задължение с правната отговорност да приспособява българина към епохата на Новото време. Същевременно подчертава, че е недопустимо при националните цели и политическите интереси да се пренебрегват както висшите цели на човечеството, така и възвишените духовни стремежи на най-доброто у човека: „човешките взаимоотношения трябва да почиват върху разбирателството, любовта и хармонията между хората“ – Т. Руденхолд. Затова най-вече с неговото премиерско „менторство“ българската интелигенция разумно използва традиционното руско сътрудничество, като паралелно запазва и разширява връзките си със западноевропейската култура и наука. Така при управлението на Стамболов творческите дейности на руските и западните възпитаници взаимно се допълват, с което се обогатява културният живот на млада България и

безспорно се съдейства както за постепенно оформяне на духовния живот на следосвобожденското гражданско общество, така и за успешно утвърждаване на демократични основи за обществено-икономическата система, т.е. осъществена е културна политика на плавен революционен преход. Следователно в този период на преход едновременно с приоритетното развитие на икономическите и политическите направления се осигуряват и „реални вътрешни условия за качествено придвижване на назрастните културно-просветни проблеми на държавата и нацията“ (Radeva 1980, p. 25).

В общия контекст на коментара може да се обобщи, че премиерът Стамболов и неговите министри проявяват историческа прозорливост и научна компетентност в областта на просветата и културата, с което позволяват да се запази спецификата на националното духовно развитие, а политическият и икономическият стабилитет на правителството гарантира обществени предпоставки за социалния и културния напредък на нацията.

3. Реформаторски действия на Стефан Стамболов за просвета и култура

Главната *цел* за просветната политика на Стамболов¹⁰ е избрана в националния дух на неговата философия – утвърждаването на нацията и държавата чрез възпитание, образование и култура на широките обществени съсловия. Може да се твърди, че Стамболовата образователна политика по същество е демократично-просвещенско отношение към просветното законодателство, педагогическите теории и учебното дело. Моралната ѝ опора са славните училищни, църковни и революционни дейци на националноосвободителното движение с преклонението им пред българската светиня – народното училище. Нейна научна основа са педагогическите теории на Фридрих Фрьобел (революционер и авангардист на немското Просвещение) и Йохан Хербарт (модернист на световните педагогически теории) с многобройните им последователи.

Първата и най-важна *задача* в областта на народната просвета, към чието изпълнение тръгва Стамболов, е довършване *централизацията* на учебното дело. Съответно всички законодателни решения, приети от Народното събрание по предложение на Стамболовото правителство, са подчинени на тази идея и я утвърждават системно и последователно, логично и категорично „в името“ на демокрацията. Допустимо е да се приеме, че централизацията на образователното дело е исторически оправдана: при конкретните особености на обществено-икономическите условия само ангажирането на държавата може да гарантира напредъка на народната просвета и културата. Въпреки актуалността на концепцията си Стамболов допуска крайности при нейната реализация – най-вече по отношение на народните учители, което е израз преди всичко на вътрешнокласовия антагонизъм в буржоазното общество, а не на негово лично отношение.

Втората основна просветна задача на Стамболовия кабинет е свързана с изискванията на капиталистическия начин на производство и културните потребности на освободената нация – образованието да бъде достъпна и желана ценност на цялото българско население. С такава цел Стамболов подкрепя разширяването на възрастовия обхват на децата за задължително възпитание и обучение от 3 до 12 навършени години, което е разбрано като главното условие за масова просвета в страната („Началните училища са основа на цивилизацията“ – Д. Сармиенто). Тази нова управленска позиция съответно води до качествени авангардни решения и в просветното законодателство:

- задължително предучилищно възпитание на децата от 3 до 6 години;
- начално оgramотяване на децата от 6-годишна възраст;
- удължаване на задължителното основно образование на 6 учебни години.

Задължителността на общественото предучилищно възпитание е приета условно от законодателя и МНП не прави отчаяни опити за пълното ѝ осъществяване. Все пак целенасочената и активна дейност на министър Георги Живков извежда детските училища до значителен подем в приема на „малките човечета“ и трайно присъствие в обществения живот. Задължителното основно образование при управлението на Стамболов също обхваща все повече момчета и момичета на възраст между 6 и 12 години. Важен момент в политиката за масовизация на образованието е отпускането на стипендии за ученици в гимназиите, специалните и професионалните училища, както и актиизиране дейността на вечерните и неделните училища.

За да отговори на обществените и историческите задачи относно разширяване на народната просвета, Стамболовото правителство изгражда нова и цялостна образователна система, която вече е главното средство за социалния и културния прогрес на нацията. Структурата на системата за образование включва всички видове и степени учебни заведения – от детското училище до висшето училище, като на национално равнище е постигната и реална унификация на образованието. И едновременно с това цялостно идейно актуализиране Стамболов насърчително стабилизира базата на образователното дело, подобрява неговото финансово състояние и създава условия за осъществяване на идеологическите функции на народното училище в нов буржоазно-демократичен дух. Следователно оценъчно може да се обобщи, че кабинетът на премиера Стамболов изпълнява втората си основна просветна задача според икономическите и политическите възможности на страната, а постигнатото е добра основа за усъвършенстване на масовата просвета и за развитие на образователното дело и националната култура.

Допустимо е да се подчертае, че Стамболов успешно разрешава още една сложна управленска задача, като създава социални условия за подготовка на просветни дейци:

- открива Висшето училище в София;
- стабилизира и увеличава педагогическите училища в страната;

- изпраща най-добрите учители на специализация в чужбина;
- отпуска временни помощи на българските студенти в странство;
- въвежда педагогически дисциплини в специалните и професионалните училища.

В резултат от тази далновидна социална политика педагогическата подготовка на българските учители значително се задълбочава, което допринася за усъвършенстване на учебно-възпитателния процес в народното училище – от една страна, а от друга – съдейства за осмисляне и обогатяване на духовния живот на нацията.

Министерският кабинет на Стамболов сполучливо работи и по друга задача на културно-просветната политика – поставя началото за създаване и развитие на национална наука и родно изкуство. МНП реализира в общественения живот на страната исторически значими закони: Закон за народното просвещение (1891), Закон за откриване на висше училище в София (1889), Закон за издирване и за подпомагане на научни и книжовни предприятия (1889). От особено значение за този период са и дейностите на откритите към МНП Индустриална комисия, Археологическа комисия, Метеорологична станция. Висока оценка заслужават и инициативите на Стамболовия кабинет по осигуряване на условията, необходими за популяризиране произведения на науката и изкуството, измежду които на първо място са поставени научните педагогически трудове. Правителството подпомага законодателно и финансово създаването на издателства, периодичен печат, театър, многобройни комисии за разностранна научна и изкуствоведска дейност.

В общ план, може целеве да се подчертае, че в периода на Стамболовото управление откъм социален аспект най-значително е прогресивното развитие на педагогическата наука, която се модернизира в духа на водещите европейски теории и разработва оригинални за българската действителност идеи – Никола Живков, Драган Цанков, Иван Д. Шишманов, Георги Живков, Виктория Живкова и др.: педагогическите теории израстват до водещи за учебно-възпитателната практика в българското училище.

Заключение

В опит за обобщение от историко-педагогическия коментар е допустимо да се твърди, че в същността си политиката, прокарвана от Стефан Стамболов и неговия екип, основателно се определя от стремежите на българската буржоазия да създаде модерна демократична държава от европейски тип. Залогът за успеха на това грандиозно начинание, естествено, се оказва подкрепата на великите европейски сили – най-вече тяхното щедро кредитиране. Тъй като икономическите помощи на могъщите държави по правило винаги са само прикритие на просветно и културно проникване, на духовна инвазия, държавникът Стамболов вярно отчита международната политическа ситуация и

умело балансира между Западна Европа, Турция и Русия. Той прагматично и далновидно превръща гениалната си политика в „педагогически въпрос“ и стратегически гарантира социалното и културното преустройство на българското общество. В резултат успява да изгради политическите и икономическите основи за просперитета на България, като ценностно съхранява националната самобитност и духовните приоритети от отечествената история.

Съответно тук е възможно да се констатира, че и многостранната просветно-културна политика на Стефан Стамболов също е прогресивна и демократична. Макар да допуска противоречия и крайности, кабинетът му успешно и правилно откликва на почти всички образователни и културни проблеми. Следва да се обобщи, че социално-просветната дейност за независимост и културна промяна, т.е. *политическата педагогика* на държавника Стамболов е обществено и исторически обоснована, адекватна е на социалнополитическите потребности на хората в новообразуваната капиталистическа България. Той създава традиции в отношението на държавата към училищното дело, начертава главните насоки за напредъка на националното образование и оставя трайни следи в историята на просветата и културата.

Резултатите от изследването са основание да се приеме за доказана обективно осъществяваната от Стефан Стамболов политическа педагогика със следните основни компоненти.

– Той актуализира националната си политика с хуманните ценности на модерното образование и издига педагогиката в практическа наука за социална и културна промяна на следосвобожденска България.

– Със своите забележителни политически способности и активно личностно действие превръща националното училище в същинския динамичен фактор с перспективи за демократичното самоосъзнаване на българския гражданин и за самоосъвременяването му при свободата и социалното равенство.

– Неговият лидерски пример ярко осветява нашата история и окуражава всеки българин в мечтите му за независимост и любов, в стремежите му към знание за вселената и човека.

БЕЛЕЖКИ

1. Щрихи върху портрета на Стефан Стамболов. В: Стефан Стамболов в спомени на съвременници. 1992. Сб. София:

* Иван Вазов: „блестящи черни очи, които сякаш стреляха мълнии“ (с. 49);

* Петко Р. Славейков: „От очите му пламък изскачаше“ (с. 99);

* Добри Г. Ганчев: „А какъв мил, приятен, мелодичен глас имаше Стамболов! Кога говори, като че пее, тъй приятно ти е да го слушаш? Привличаше към себе си хората със сладката си приказка, с милия си смях, с очите си, с

- погледа си... Излезе ли от къщи, като отневиделица обиколен от другари и приятели. Вървят подире му по пътищата, заобиколен от тях в кафенетата. Глава до глава допрени, за да го слушат. Често не се вижда. Чуваш само звънливия, приятния му глас, красивия му смях. Разправя повечето весели работи, смее се, размива другите. Смяхът му е мил, приятен, заразителен смях... Приятелите Стамболови, тези, що вървят подире му, свитата му, която всякога го обкръжава, са все млади хора. Не по-стари от него... Тези хора са силата му, опората му... Още от млади години Ст. Стамболов има всички дарби да води хора подире си... А пее... как хубаво пее... със страст, с увлечение. Подемат ги приятели, познати, деца, жени, цяло Търново. Отгук по цяла България. По улици, по кръчми, по лозя, по баири се носят веселите провиквания на песента му... (с. 90 и с. 78 – 79).
2. В 1873 г. Стамболов се включва в Търновския революционен комитет. Сътрудничи на войводата Филип Тотю в Южна Русия. През 1874 – 1875 г. осъществява дръзка и активна апостолска дейност, а на 12 август 1875 г. е избран за апостол на Старозагорското въстание (Пантев 1992, с. 14 – 15). През м. ноември се премества в Гюргево и ръководи заседанията на Гюргевския революционен комитет. Главен апостол на Търновски окръг. След потушаването на Априлското въстание преминава в Румъния и активно се включва в работата на БЦБО. Според Захари Стоянов в това време „най-дейтелният революционен апостол беше Стефан Н. Стамболов, родом от Търново, който застъпваше мястото на Левски, на Узунов и на други още пострадали мъченици. Наистина, че Стамболов беше още дете, двадесетгодишен школьник, както го наричаха мнозина поклонници на ястъклиите мустаци и на косматите гърди, но неговото пламенно слово, неговата безпримерна решителност и обаятелните му патриотически песни бяха в състояние да трогнат и най-заспалите му слушатели. После Левски и Бенковски той е имал най-голямо влияние между народа“ (Стоянов 1975, с. 144). В България Стамболов се завръща с руската армия. По-късно взема участие в Кресненско-Разложкото въстание. В Сръбско-българската война участва като обикновен войскови куриер (волентиер) (Генадиев 1991).
 3. В 1879 г. Стамболов е избран за депутат в Учредителното Народно събрание. През 1884 г. е председател на IV ОНС. От 25 август 1886 г. е регент на България. С Указ № 5 от 22 август 1887 г. е назначен за министър-председател и министър на вътрешните дела, заместник-министър на народното просвещение, а след 19.XI.1893 г. е и министър на народното просвещение (Косев 1984).
 4. През 1875 г. заедно с Хр. Ботев издават стихосбирката „Песни и стихотворения от Ботйова и Стамболова“ (Букурещ): техните стихове са избрани за химни от борците за национална свобода. Първите публицистични опити на Стамболов също са в сътрудничество с Христо Ботев – издават вестник „Знаме“. В продължение на 6 месеца той редактира „Нова България“ – от брой 53 до брой 75. В Одеса Стамболов се запознава с методите на агитационната пропаганда на народниците и започва целенасочена преводаческа дейност за възпитание на революционно съзнание у българските селяни. Там превежда

от руски език повестта „Тереза“ от Еркман и Шатриан. През лятото на 1874 г. Стамболов и Симидов превеждат и отпечатват брошурата „За парите“. През есента на същата година в сътрудничество с М. Греков превежда „История на един френски селянин“ от Еркман и Шатриан, а самостоятелно работи по превод на „Что делать“ на Н. Чернишевски. След Освобождението Стамболов продължава своята поетическа и журналистическа дейност. През 1880 г. редактира в Търново вестник „Съединение“, отпечатва в Пловдив нова стихосбирка – „Песни и стихове“, в която включва и стихотворения на Ботев. Свои стихове публикува и в някои вестници. През същата 1880 г. той превежда и издава книгата на Макгахан „Турските зверства в България“. В 1881 г. редактира „Свободен печат – вестник политически и книжовен“ (Търново, от м. март), който излиза един път седмично. В журналистиката Стамболов се подписва с „Чавдар“ – сътрудничи на „Светлина“ (1882), „Търновска конституция“ (1884), „Средец“ (1884), „Свобода“ (1886) и др. (Иванов 1893).

5. При постановката на проучването са ползвани и автори от „Мислители на образованието“. Сб., 4 тома. Ред. Заглул Морси. В: *Перспективи. Тримесечно списание за образование*. т. XXIII. № 1 – 2, 1993 (85 – 86); т. XXIII. № 3 – 4, 1993 (87 – 88); т. XXIV. № 1 – 2, 1994 (89 – 90); т. XXIV. № 3 – 4, 1994 (91 – 92). София: МОН.
6. СТЕНОГРАФИЧЕСКИ ДНЕВНИЦИ НА V ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ. II РС, XXXVI Заседание.
7. Пак там.
8. Пак там.
9. БЪЛГАРСКАТА ПРОСВЕТА НЯКОГА И СЕГА. 1939. Сб. София.
10. БИА при НБКМ. София. Фонд № 63 – Стефан Стамболов.

ЛИТЕРАТУРА

- БИМАН, А., 1990. *Стамболов (Биография)*. София: Наука и изкуство.
- ГЕНАДИЕВ, П., 1991. *Стефан Стамболов*. София: Св. Климент Охридски.
- ИВАНОВ, Ю. 1893. *Български периодичен печат от възраждането му до днес (1844 – 1890 г.)*. София: Държавна печатница.
- КОСЕВ, К., 1984. Стефан Стамболов – патриотични пориви и политически страсти. *Пламък*. № 3, София.
- ПАНТЕВ, А., 1992. Ние и Стефан Стамболов. В: *Стефан Стамболов в спомени на съвременници*. София: Наука и изкуство.
- ПОГЛУБКО, К., 1976. „За да бъдат полезни на народа си...“. София: Народна просвета.
- РАДЕВА, М., 1980. Просветно-културната политика на българската държава след Освобождението (1879 – 1900). *Исторически преглед*. кн. 4. София.

- СТОЯНОВ, З., 1975. *Записки по българските въстания*. София.
СТРАШИМИРОВ, А., 1935. *Диктаторът (Нови проучвания върху живота и личността на Стефан Стамболов)*. София: Художник.

REFERENCES

- BIMAN, A., 1990. *Stambolov (Biografia)*. Sofia: Nauka i izkustvo.
GENADIEV, P., 1991. *Stefan Stambolov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
IVANOV, YU. 1893. *Balgarski periodichen pechat ot vazrazhdaneto mu do dnes (1844 – 1890 g.)*. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
KOSEV, K., 1984. Stefan Stambolov – patriotichni porivi i politicheski strasti. *Plamak*. br. 3, mart. Sofia.
PANTEV, A., 1992. Nie i Stefan Stambolov. In: *Stefan Stambolov v spomeni na savremennitsi*. Sofia: Nauka i izkustvo.
POGLUBKO, K., 1976. *Za da badat polezni na naroda si....* Sofia: Narodna prosveta.
RADEVA, M., 1980. Prosvetno-kulturnata politika na balgarskata darzhava sled Osvobozhdenieto (1879 – 1900). *Istoricheski pregled*. no. 4. Sofia.
STOYANOV, Z., 1975. *Zapiski po balgarskite vastania*. Sofia.
STRASHIMIROV, A., 1935. *Diktatorat (Novi prouchvania varhu zhivota i lichnostta na Stefan Stambolov)*. Sofia: Hudozhnik.

POLITICAL PEDAGOGY OF STEFAN STAMBOLOV – 170TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF STEFAN NIKOLOV STAMBOLOV (31.01.1854 – 6.07.1895)

Abstract. The research is a new perspective on the components of political pedagogy in the understandings and activities of Stefan Stambolov. It is proven that he updates his national politics with the values of modern education and elevates pedagogy into a practical science of social and cultural change, and the national school into the real dynamic factor of spirituality in post-liberation Bulgaria.

Keywords: revolutionary; statesman; political pedagogy; national school; educational laws

✉ **Prof. Yordan Kolev, DSc.**
ORCID iD: 0000-0003-2588-1484
South-West University „Neofit Rilski”
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: jordan_kolev@gbg.bg